

Analyse

Het diner

Anthos, 2009. 300 blz. ISBN 9789041413680 € 19,95

door Lucas Kruse

Het verhaal

Paul Lohman, de ik-verteller in deze roman, en zijn vrouw Claire hebben in een restaurant afgesproken met Pauls broer Serge, een bekend politicus, en diens vrouw Babette. De conversatie aan tafel is aanvankelijk oppervlakkig en uit Pauls verhaal blijkt dat hij maar weinig opheeft met zijn broer. Maar er blijkt een dringende reden te zijn waarom de beide echtparen elkaar in het restaurant treffen. Hun beider zonen, Michel en Rick, hebben zich schuldig gemaakt aan een gruwelijke daad van zinloos geweld. Beau, de geadopteerde zoon van Serge en Babette, speelde bij die gelegenheid ook een rol. Camerabeelden van hun actie zijn op televisie uitgezonden en de ouders zijn, op initiatief van Serge, bijeengekomen om te praten over wat hen te doen staat.

Personages

De personages worden allen getypeerd vanuit Paul, een onbetrouwbare verteller.

Paul Lohman is aan de ene kant een wat verlegen, introverte man, die houdt van observeren en bespiegelen, maar is ook een cynische onruststoker en pester, behept met een flinke dosis rancune en gewelddadige fantasie. Zo etaleert hij zijn weerzin tegen de snobistische haute-cuisine-cultuur van een peperduur restaurant en tegen zijn onuitstaanbaar ijdele en gladder broer. Zijn vulkanische gemoed kan exploderen, waarna hij tot excessief geweld in staat is, waarschijnlijk veroorzaakt door een genetische afwijking. Hij is gelukkig met zijn vrouw en houdt van zijn zoon.

Paul is bijna twintig jaar getrouwd met Claire. Zij gaat bijna letterlijk over lijken om haar gelukkige gezin bijeen te houden. Ze houdt Michels problemen voor Paul verborgen, omdat ze hem wil ontsien, niet wil dat hij weer overspannen raakt; ze probeert Michels toekomst veilig te stellen en spoort hem aan daartoe Beau uit de weg te ruimen. Paul zegt dat ze 'gewoon slimmer' is dan hij en dat het hem de nodige tijd heeft gekost om dit toe te geven.

Serge Lohman is volgens zijn broer Paul louter buitenkant,

een egoïstische ijdeltuit en poseur. Als de camera's aanstaan straalt hij de charismatische politicus uit, maar teruggeworpen in de familiale kring, etaleert hij vooral lomphheid, door zijn tournees in enkele happen weg te schransen, te spelen dat hij kennis van wijnen heeft en vrouwen vooral te waarderen als 'lekker wijf' (p. 60). Wat betreft de daad van zijn zoon Rick en Pauls zoon Michel lijkt Serge de enige van de vier ouders te zijn die open kaart wil spelen.

Van Serges mooie vrouw Babette vermoedt Paul dat ze heeft 'ingetekend' op een leven aan de zijde van een succesvol politicus. Ze is achttien jaar met Serge getrouwd.

Over de zonen van Serge (Rick en Beau) komt de lezer weinig te weten. Verteller Paul maakt wel duidelijk dat hij eigenlijk een hekel heeft aan de geadopteerde Beau, die in Afrika is geboren. Pauls eigen zoon Michel wordt door zijn vader getypeerd als een jongen met een eerlijke oogopslag, vriendelijk en teruggetrokken. Maar uit de weergave van de gebeurtenissen blijkt ook dat Michel de 'leider' is van de gewelddadige acties die hij en Rick ondernemen.

Thematiek

Het diner draait om een moreel dilemma: hoe ver ga je als ouder om je kind te beschermen? Moet je eerlijk zijn als je zoon een weerloze zwerfster heeft gedood en hem aangeven? Getuigt dergelijke eerlijkheid van altruïsme of eerder van hypocrisie?

Claire en Paul vergoelijken de daad van hun zoon. Ze wijzen op de irritatie die de zwerfster bij Michel opwekte omdat ze hinderlijk in de weg lag tijdens het pinnen, op haar onverdraaglijke stank, op zijn jeugdige onnozelheid ('Het was een geintje', p. 147) en het feit dat hij aangeschoten was. Paul heeft wel waardering voor Michels stoerheid, gaat er bijna prat op dat hij geen watje is.

Babette wil niet dat haar man zich uit de politiek terugtrekt en dat Rick zich aangeeft: ze loopt dan de kans mis om *first lady* te worden, 'de vrouw van'.

De door ik-verteller Paul zeer onsympathiek afgeschilderde

Serge lijkt het meest integer te handelen. Hij wil zich terugtrekken als lijsttrekker en Rick aangeven, zodat deze na mischien enkele jaren cel (wegens doodslag) de draad van zijn leven weer kan oppakken. Zijn handelwijze wordt door beide vrouwen echter als egoïstisch en hypocriet bestempeld. Zij vermoeden dat Serge door open kaart te spelen een schandaal wil voorkomen, zodat zijn politieke carrière het minste schade oploopt.

Motieven

- Ouder-kindrelatie. Beide echtparen houden van hun kinderen en komen voor hen op als ze in de problemen zijn gekomen. Claire heeft een wel zeer hechte band met Michel, Paul hecht zeer aan het ideaal van het gelukkige gezin. Rick heeft het moeilijk met een vader die beroemd is.
- Familierelaties en -geheimen. De verhouding tussen de twee broers is niet zo goed, die tussen de twee schoonzussen wel. Er wordt nogal wat voor elkaar verzwegen. Zo verzwijgen Claire en Paul voor elkaar wat ze weten over de betrokkenheid van hun zoon bij de dood van de zwerfster, en voor Babette en Serge wat ze weten over de verdwijning van hun zoon Beau.
- Erfelijkheid. Paul heeft een genetische afwijking waardoor hij zeer agressief kan worden en vraagt zich af of Michel die ook heeft. Als dat zo is, kan die mede Michels driftige, stoere gedrag en zijn betrokkenheid bij de dood van de zwerfster verklaren.
- Liegen en bedriegen. Vooral Claire maakt zich hier schuldig aan: zij houdt informatie achter over het vruchtwateronderzoek en over de video van haar zoon, bekonkelt met Babette een afrekening met Serge om diens persconferentie te voorkomen, en belt tijdens het diner zogenaamd met Michel om hem een alibi te verschaffen.
- Ontmaskering van schijnheiligheid. De verteller, Paul, onmaskert genadeloos alle personages die zich niet oprecht gedragen, die geregeld doen alsof. Zo stelt hij het overdreven gedoe in het chique restaurant aan de kaak.
- De spanning tussen privé en publiek komt op diverse manieren in de roman aan de orde. Serge is als bekend politicus een publieke figuur. Het etentje met zijn broer en diens echtgenote is een privézaak, maar zowel in zijn woorden als in zijn daden (het fotomoment bijvoorbeeld) schakelt hij razendsnel naar zijn 'publieke rol'. Paul wil de privacy van zijn zoon eigenlijk respecteren en hem zijn geheimen gunnen, maar schendt het vertrouwen van Michel door de berichten en video's op zijn telefoon te beluisteren en te bekijken. Het vastleggen en op internet publiceren van beelden van mensen die mishandeld worden of in doodsnood verkeren is ook een vorm van schending van privacy.

Titel en motto's

De romantitel verwijst uiteraard naar het diner van de twee broers en hun echtgenoten. Ze babbelen over van alles en vermijden ondertussen waar ze het eigenlijk, volgens afspraak, over moeten hebben: hun kinderen, die iets vreselijks hebben gedaan.

Het motto is een dialoog tussen Nice Guy Eddie en Mr Pink, afkomstig uit het filmscript *Reservoir Dogs* (1992) van de Amerikaanse regisseur Quentin Tarantino (1963). Het tweegesprekje over het geven van een fooi verwijst naar het begin van het laatste hoofdstuk, waarin Paul hierover nadenkt.

Structuur en techniek

De roman is opgebouwd als een klassieke tragedie in vijf bedrijven, gevolgd door een epiloog, met eenheid van tijd, plaats en handeling. De vijf gangen van het diner (van Aperitief tot en met Digestief) vormen de vijf 'bedrijven' en het laatste hoofdstuk (Fooi) is de epiloog. De opbouw van de vijf delen is eveneens klassiek, van kalm naar heftig, van expositie, intrige, climax, catastrofe tot en met peripetie. In de epiloog geeft Paul een samenvatting van de afloop. De drie eenheden worden strak aangehouden. Er is sprake van eenheid van tijd (afgezien van de epiloog speelt alles zich binnen 24 uur af), van plaats (afgezien van de flashbacks zijn er geen decorwisselingen) en van handeling (alles draait om de loyaliteit van ouders jegens hun kinderen; zie onder 'Thematiek'). Sleutelhoofdstuk is hoofdstuk 21, dat begint met de zin 'Dit is er gebeurd. Dit zijn de feiten' (p. 126).

Er is sprake van een strak doortimmerde plot, waarin het kleinste detail betekenisvol blijkt. De sigarettenrokende man in de tuin van het restaurant bijvoorbeeld lijkt niet belangrijk, maar blijkt de gerant te zijn, die Paul daar met zijn zoon ziet. De gerant is zo een belangrijke getuige in een eventuele rechtszaak tegen Michel en dus koopt Paul hem om met een fooi van maar liefst 450 euro. Door dergelijke betekenisvolle details ontstaat veel spanning. Die wordt ook veroorzaakt door turbulente gebeurtenissen in het verleden, de onheilspellende sfeer tijdens het diner, en het opzettelijk achterhouden van belangrijke informatie (bijvoorbeeld de uitkomsten van het vruchtwateronderzoek).

De ik-verteller Paul is zich terdege bewust van zijn toneelmattige aanpak. Hij commentarieert een ogenschijnlijk weinig zeggende gebeurtenis aan het begin van de avond als volgt: 'En toch was er iets gebeurd dat mij de hoop deed behouden op een explosie later op de avond. Het was als met het pistool in het toneelstuk: wanneer er in het eerste bedrijf een pistool wordt getoond, kun je er donder op zeggen dat er in het laatste bedrijf mee zal worden geschoten. Dat is de wet van het drama' (p. 51).

Paul vertelt in de onvoltooid verleden tijd en laat alleen in het laatste deel merken dat hij de afloop van de gebeurtenissen al kent: daar vertelt hij achteraf wat er in de laatste maanden gebeurd is. Door zijn psychiatrisch verleden en erfelijke belasting en het feit dat hij al geruime tijd zijn medicijnen niet meer slikt, is er alle reden om aan zijn betrouwbaarheid als verteller te twijfelen. Wat fictie en wat werkelijkheid is, valt soms niet te achterhalen, bijvoorbeeld of hij werkelijk de rector en zijn broer zo heeft afgetuigd.

De twijfel aan de betrouwbaarheid van de verteller wordt nog versterkt door het feit dat hij bewust informatie voor de lezer achterhoudt. Zo noemt Paul niet de naam van het restaurant,

auteurskatern

zijn erfelijke aandoening en het ziekenhuis waar Claire wordt opgenomen, en is hij niet van plan te zeggen hoe laat het precies was: 'Exacte tijden kunnen zich later tegen je keren' (p. 255). De vertelde tijd tijdens de maaltijd is slechts enkele uren, die in het laatste deel enkele maanden. De flashbacks zijn uitermate belangrijk: daarin wordt het drama van de gedode zwerfster (hoofdstuk 21, 23, 25) en van Paul als docent (hoofdstuk 29-35) verteld. Ook zijn er kleinere flashbacks, bijvoorbeeld naar die keer dat Paul een fietsenhandelaar met een fietspomp bedreigde, toen die boos was uitgevallen nadat Michel met voetballen een ruit bij hem had ingeschoten (p. 141-146).

Het jaar waarin het verhaal speelt, valt niet exact te bepalen. Op grond van enkele gegevens moet het na 2004 zijn: er wordt gesproken over George Bush als president van Amerika, Poetin als president van Rusland, de oorlog in Irak, iPods, YouTube, *Jackass* en euro's. Bovendien is de minister-president zo getypeerd dat een vergelijking met de Nederlandse premier Balkenende zich opdringt.

Plaats van handeling is een duur restaurant in Amsterdam, waarvan de verteller de naam niet wil noemen, 'want dan zit het er de volgende keer waarschijnlijk vol met mensen die komen kijken of wij er ook weer zitten' (p. 9).

Taal en stijl

Koch formuleert scherp, wat bijvoorbeeld resulteert in aforistische oneliners als: 'het geluk heeft aan zichzelf genoeg, het heeft geen getuigen nodig' (p. 11-12).

Ook zijn er droogkomische bespiegelingen en subtiële details. Zo wordt Pauls blik onweerstaanbaar getrokken naar het straatje ijs dat via de voet van Serges glas het tafelkleed bereikt. Een *running gag* is de pink van de gerant, die vlak boven de geserveerde exquise gerechten zweeft, terwijl hij bijvoorbeeld uitweidt over een lamsboutje dat van een boerderij komt waar de dieren nog gelukkig zijn.

Er zijn allerlei vormen van humor en spot aan te wijzen, van subtiële ironie tot bijtend cynisme. Aan de spot wordt soms een vlijmscherpe vergelijking toegevoegd. Zo wordt een politicus getypeerd als 'De verschrikkelijkste grijze muis met de uitstraling van een opbergmap' (p. 46). De spot wordt wel vaker nogal hyperbolisch (overdreven) geformuleerd. Zo is er de terugblik op een bezoek van Claire en Paul aan Serge en Babette in hun vakantiehuisje in Frankrijk. Paul merkt daarover op: 'In die drie dagen bezochten we ook nog een chateau, waar we met honderden andere buitenlanders, voornamelijk Nederlanders, een uur in de rij moesten staan voordat we, onder begeleiding van een gids, door twaalf bloedhete vertrekken met oude hemelbedden en crapaudstoelen werden geleid. De rest van de tijd zaten we voornamelijk in de benauwde tuin' (p. 71).

Opmerkelijk verder zijn enkele tangconstructies, die een zin (bewust?) niet gemakkelijk leesbaar maken, zoals: 'Wanneer Serge zou besluiten om uit te halen en de baard vol op zijn laffe, door de even weerszinwekkende als lachwekkende kabouterbehering aan het zicht onttrokken smoel te timmeren, had hij voor de volle honderd procent op mijn steun kunnen rekenen' (p. 103-104).

Opvallend is dat de verteller sommige zaken niet nadrukkelijk

benoemt, waardoor niet altijd duidelijk is wat er precies is gebeurd. De lezer blijft met vragen zitten als: hoe heeft Claire Serge te pakken genomen, wat is er met Beau gebeurd en misschien zelfs: is Michel wel een kind van Paul?

Het diner is behalve een psychologische en satirische roman ook een spannende thriller. Die spanning wordt behalve inhoudelijk en structureel ook stilistisch veroorzaakt, bijvoorbeeld door suggestieve vragen als 'Hoe zou deze avond eruit hebben gezien wanneer ik, nog maar een uur geleden, gewoon beneden was blijven wachten (...)?' Hoe zou de rest van ons leven er dan uit hebben gezien?' (p. 17).

Reacties

De grote dag- en weekbladen bespraken *Het diner* vrijwel direct na publicatie en binnen een maand verschenen er drie drukken. Na drie maanden waren er honderdduizend exemplaren verkocht.

Arie Storm (*Het Parool*, 28 januari 2009) roemt de herkenbaarheid, de observaties, de plot en de stijl. 'En ja, zo is Koch op zijn best, schitterend denkend en schrijvend tot aan de uiterste consequentie en niet ingesnoerd door iets wat zo wezenlijk kinderachtig is als een verbazingwekkend plot.'

Pieter Steinz (*NRC Handelsblad*, 16 januari 2009) noemt de superieur opgebouwde plot, de spanning, humor en satire. 'De grote stap die Koch in *Het diner* zet is dat de hoofdpersoon ondanks zijn eigenaardige *psychological make-up* geloofwaardig en herkenbaar blijft – een vader die weinig gemeen heeft met de karikaturen die het werk van Koch ook bevolken, en in wiens onvoorwaardelijke liefde voor vrouw en zoon je blijft geloven.'

Daniëlle Serdijn (*de Volkskrant*, 9 januari 2009) spreekt van een boeiend thema, 'vooral omdat Koch het uitwerkt aan de hand van actuele en herkenbare situaties'. Ze is te spreken over de zorgvuldige opbouw, effectieve timing en de vele geestige observaties van menselijke ijdelheid. Een klein minpuntje vindt ze het hoofdstuk over Pauls onderwijsverleden, dat compositorisch enigszins uit de lucht komt vallen.

Volgens Bas Belleman (*Trouw*, 10 januari 2009) staat de plot als een huis, maar gaat het 'slimme spel' dat Koch met de verwachting van de lezer speelt, ten koste van de aandacht voor zijn personages, die daardoor minder geloofwaardig worden. 'Ze worden pionnen in het spel dat de schrijver met de structuur van zijn roman speelt. En dat is spijtig, want ze worden aanvankelijk mooi geschetst.'

Max Pam (*HP/De Tijd*, 9 januari 2009) vindt de roman spannend, humoristisch en strak geschreven, en, op enkele onwaarschijnlijkheden na, 'een ontzettend goed boek'. Onwaarschijnlijk noemt Pam het bijvoorbeeld dat een bij de media bekende politicus met zijn broer in het openbaar gaat dineren om zo iets ernstigs als een moord te bespreken.

Geruime tijd na de juichende recensies verschenen er echter twee kritische stukken in de pers. In *De Groene Amsterdammer* (13 maart 2009) stelde Marja Pruis dat Koch 'de angel uit het drama haalt' door van zijn hoofdpersoon Paul een echte gek te maken, met een pathologisch ziektepatroon, 'in plaats van iemand zoals jij en ik'.

DISCUSSIETIPS

Onderstaande discussietips bieden mogelijke aanknopingspunten voor de bespreking van *Het diner*. Een aantal vragen komt ook aan de orde in de analyse. Dat biedt de mogelijkheid uw eigen mening of de meningen binnen de leeskring te vergelijken met de hier aangeboden interpretatie.

- 1 'Zo'n vlotte, leuke vader wilde ik niet eens zijn ...' (p. 111). Paul vraagt zich verschillende keren af welke houding hij tegenover zijn zoon moet aannemen. Over welke houdingen gaat het, waar kiest hij uiteindelijk voor en waarom?
- 2 In de roman komt ook adoptieproblematiek ter sprake. Welke kritiek wordt in dit verband door Paul geuit en hoe oordeelt u daarover?
- 3 '... zonder Claire was ik niet nergens geweest, maar wel ergens anders' (p. 254). Wat bedoelt Paul volgens u met deze typering?
- 4 Het vakje 'bijzonderheden' van het vruchtwateronderzoek is helemaal volgeschreven (p. 298) en het vakje 'keuze ouders' is aangekruist (p. 299). Wat stond er volgens u in het vakje 'bijzonderheden' en welke conclusie kan u (mét Paul!) trekken uit het feit dat 'keuze ouders' is aangekruist?
- 5 In de roman wordt een moreel dilemma aan de orde gesteld: hoe ver ga je als ouder om je kind te beschermen? Op die vraag worden verschillende antwoorden gegeven. Welke motieven dragen de ouders aan voor hun handelwijze? In hoeverre heeft u sympathie voor hun gedrag?
- 6 Welk beeld vormde u zich aanvankelijk van ik-verteller Paul en hoe ontwikkelde dat beeld zich in de loop van het verhaal?
- 7 Koch vertelt het verhaal vanuit Paul, die (met zijn psychiatrische achtergrond) een nogal onbetrouwbare verteller blijkt. In hoeverre vindt u dit perspectief geslaagd?
- 8 'Koch suggereert een aantal zaken, maar maakt lang niet altijd duidelijk wat er precies is gebeurd. Met welke vragen bent u blijven zitten? Hoe zou u de voor u bestaande omissies invullen? In hoeverre beïnvloeden dergelijke onopgehelderd blijvende zaken uw waardering van het boek?
- 9 Arnold Heumakers (*NRC Handelsblad*, 20 maart 2009) stelde in een beschouwing die veel reacties opriep dat Koch zijn boek onderuit haalde, door het introduceren van de erfelijke ziekte bij Paul. Wat is uw mening over deze kritiek?
- 10 Voor leesclubs bleef er aldus Heumakers niet veel te discussiëren over aan *Het diner*, na de onthulling over de erfelijke ziekte. Volgens Heumakers kunnen leesclubs 'het eigenlijk alleen nog hebben over de reactie van moeder Claire, die (...) voor niets terugdeinst om haar gezin te verdedigen'. Wat was de ervaring in uw leeskring?

Een week later ging Arnold Heumakers (*NRC Handelsblad*, 20 maart 2009) hier in een uitgebreid artikel nader op in. Hij stelt dat de roman goed geschreven is, toegankelijk, spannend, geestig en ook nog ergens over gaat. Maar Heumakers signaleert dat het succes van de roman enerzijds lijkt ingegeven door de thematiek (de angst van ouders dat het iedereen kan overkomen dat zijn zoon een dader van zinloos geweld blijkt te zijn), terwijl anderzijds de wijze waarop Koch zijn thema presenteert juist maakt dat het niet iedereen kan overkomen: er is immers sprake van een genetische aandoening, waardoor vader en zoon monsters zijn. Heumakers stelt dat hiermee de spanning uit het boek vloeit: 'Zonder erfelijke ziekte kan zich een heel scala van lastige vragen aandienen, met de vraag naar een eventuele afwijking als een van de mogelijkheden. Heeft

het aan de opvoeding gelegen? Is het huwelijk liefdeloos? Hadden we toch die andere school moeten kiezen? Is het wel mijn kind? Et cetera.'

Heumakers wees daarnaast nog op een ander punt: Waarom laat Claire als ze zwanger is van Michel, buiten Paul om een vruchtwateronderzoek doen? Als Paul aan het eind van de roman het formulier vindt waarop de resultaten van het onderzoek zijn aangegeven, wordt gesuggereerd dat hieruit blijkt dat Michel de erfelijke ziekte heeft. Maar dat kon Claire nog niet weten toen ze het onderzoek liet doen, omdat Pauls erfelijke ziekte pas werd vastgesteld toen Michel al een aantal jaar oud was. De beschouwing van Heumakers leidde tot een zeer uitgebreide discussie op de website van *NRC Boeken*. ■

Win een Herman Koch Boekenpakket!

Doe mee aan de prijsvraag *Zoek het Boek* elders in dit nummer en u maakt kans op een boekenpakket met onder andere drie titels van Herman Koch, waaronder uiteraard *Het diner*. Tevens maakt u kans op een gesigneerd exemplaar van *Over de liefde* van Doeschka Meijsing.